

● Tóbiás Áron Irodalom – hátulnézetből

2242 oldal titkos írás

*Titok az, amit egy halott tudott, s a
sírba vitte titkát
Lengyel szólásmondás*

Az 1956-os forradalom kegyetlen letörését követő „megtorlás évében” (1957) született Szőnyi Tamás a Kádár-diktatúra alatt szocializálódott. Szülei párttagok voltak – a fiú menekülésként a szabad zenevilág botránykőnek számító ikonjaihoz fordult: „*Táncolj a dobom ritmusára...*” (Babatunde Olatunji, 1980/86)

Első könyve beszédes címmel *Az új hullám évtizede* (első kötet 1989, második 1992). Második könyvének témája politikailag-társadalmilag még mélyebb merítésű: *Nyilván tartottak – Titkos szolgák a magyar rock körül 1960-1990*, megjelenési éve 2005.

Szőnyi Tamás élete negyedik évtizedének végétől öt évet szánt új szenvedélyére. Kutatásainak összefoglalója: *Titkos írás 1956-1990*, alcímként és magyarázatul *Állambiztonsági szolgálat és az irodalmi élet*.

Ez a kiadvány követi az előző „titkos írásokat”, azaz ügynöki jelentéseket feltáró és közlétező „atyamester”, a nemrégiben elhunyt Modor Ádám munkáit, aki már a nyolcvanas években nyomdászként, szerkesztőként, kiadóként és terjesztőként vett részt a földalatti szamizdatosok tevékenységében. Kötetei: *A titok meg a nyitja, Titkos szolgák és jelentések*, 2005, bővítve 2006, majd az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója tiszteletére megjelent *Célkeresztben* Krassó című, nagyalakú, illusztrált monográfia arról a legözihetetlen férfiúról, aki meghatározó arcává vált a XX. század győzelmes magyar forradalma utóéletének. A könyv mottója: „*Szólj hangosan az éjszakából / Angyal, vigyél hírt a csodáról.*” (Márai Sándor, 1956)

A politikai és irodalmi világ új témakörének e kötetei testközelbe hoztak egy, a Rákosi- és Kádár-diktatúra alatt oly ügyesen, s titokzatosan működő, sötétben bujkáló embertípust, amelyet egyrészt féltre, másrészt magunktól elto-

ló könnyed kézlegyintéssel így szoktunk emlegetni: – *Ő csak egy spicli...*

Ennek a fogalomnak többféle válfaja lehet. A *Magyar szókincstár*, Kiss Gábor főszerkesztő 1998-ban megjelent kötetében a „besúgó” címszó alatt a következő rokonfogalmakat közli: áruló, spion, kém, júdás, beépített ember, titkos ügynök, hálózati személy, informátor, fül, füles, denúciáns, szaglár (régiesen), rendörkópó, spigó (szleng), igazmondó (szleng), mószer (szleng), kíber (szleng), furulya (szleng), pacsirta (szleng), tégla (szleng), vamzer (szleng) – mind-mind a diktatúra „daloló Magyarországnak” termékei.

Őket, a „felajánlkozókat” a kádári titkosszolgálat, farizeus módon Tmb-nek, azaz Titkos megbízottnak, illetőleg Tmt-nek, azaz Titkos munkatárának címkézték. Ám szerepel az „Ügynök” címszó is az állambiztonsági intézkedésekben, olyan emberek, akiket zsarolással, terhelő vagy kompromittáló kényszerrel vettek rá az együttműködésre.

Félelem és rettegés

*Miért van az, hogy
szüntelen
itt kering a félelem*

Aiszkhülosz

Dokumentumköteteket nem szabad anélkül kézbe venni, hogy előtte meg ne ismerkednénk az adott korszak történeti viszonyaival. Emlékeztessük tehát a fiatalabb, vagy életük delelőjét élőket arra, hogy ők csak – szerencsésükre – a kommunista korszak úgynevezett „puha diktatúrájának” évtizedeire emlékezhetnek, nem pedig a „bitófa, vér, vasbilincs” hármásának terroréveire.

A két időszakot a tudós Kosáry Domokos történész, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke a Magyar Rádió *Hogyan láttam a XX. századot?* sorozatában (1995. augusztus 16., riporter: Tóbiás Áron) így emlékezett:

Rádióriporter: – ... a párt-diktatúra esztendei alatt kiveszett volna az erkölcs,

nemcsak az önálló gondolkodás?

Kosáry Domokos: – Az erkölcs is, hogy úgy mondjam, károkat szenvedett, annál is inkább, mert az igazi párt-diktatúra alatt az élet veszett el, a vagyon veszett el, az egészség veszett el, s utána a puha diktatúra alatt veszett el igazán az erkölcs. S amikor a kemény diktatúra megpuhult, akkor az avval járt, hogy a kis szabadságokat megkapták, és ennek kedvéért feladták a nagy szabadságot. Én a kemény diktatúrát életveszélyesnek tartottam, a puha diktatúrát morális szempontból szintén nagyon veszélyesnek, más vonatkozásban, mert ez hozta létre azt a fajta megalkuvási készséget, amely ugyancsak romboló irányban hat az önérzetre és arra az egyszerű dologra, hogy ha valami helyes, akkor ahhoz ragaszkodni kell.

1956. november 4-ét, a forradalom tizenkét napjának megdöntését a szovjet hadsereg négyezer tankja tette végérvényessé, iszonyú anyagi és lelki pusztításokkal. A fergeteges túlerő, a négyezer tank ugyanannyinak számított a maroknyi Magyarország számára, mint ahány német tank söpörte le Hitler parancsára 1940 tavaszán Hollandia, Belgium és Franciaország hadseregeit.

S nem is kell részletezni: milyen páni félelem és rettegés kísérte az úgynevezett második szovjet beavatkozást – ahogyan Kádár János és társai „finomítva” nevezték (az első beavatkozás október 23-án történt...).

S most következzenek a 2242 oldalas *Titkos írás* történetei – ám nem kellene inkább a francia aforista, Chamfort évszázadokkal ezelőtti feljegyzésére gondolnunk: „*A zsarnokságnak alávetett népek története csupán anekdoták gyűjteménye.*”

A „titkos dalárda” három szólistája, meg egy világfi, hol külügyi, hol belügyi megbízatásokkal

Mindenki siet odakint, / bizony higgyétek el, valakinek valami bünt / megint titkolni kell

Borisz Paszternak

Az első szólista ügynök Kristó Nagy István (fedőneve „Juhász Lajos”). Tartólistájai kiváló, művelt intellektusnak tartják, bár diplomája szerint nem szakmabeli – gyógyszerész. Hódmezővásárhelyi illetőségű, édesanyja Németh László regényhősével, Égető Eszterrel azonos. Az író regényében az asszony fiát is szerepelteti – jellemrajzát érdemes összevetni: azonos lehet-e felnőttként, a szorgalmas feljelentgetővel?

1957-ben a Magvető, az Írószövetség

könyvkiadójának államosítása után ültették be Kristó Nagy Istvánt lektori-szerkesztői székébe. Talán azért is, hogy „polgári fedő foglalkozása” igazolja, milyen szorgalmasan végzi az írók és az irodalmi élet körüli informátori tevékenységét.

A *Titkos írás* szerzőjének jellemzése Kristó Nagy Istvánról: „... 1956 novemberé és 1963 januárja között kilenc dossziét töltött meg adatokban és hangulati elemekben gazdag jelentéseivel... Idősebb népi írótól modernista fiatalokig, reform-kommunistáktól klerikálisokig, az irodalmi spektrum szinte minden árnyalatával érintkezésben állt, s kiterjedt kapcsolatrendszere révén otthonosan mozgott egykori kisgazdák és deklasszált keresztény úriemberek köreiben is. 1963 után ügynökként már nem foglalkoztatták – a dossziéját lezáró Bárdos József szavai szerint „sokfelé dekonspirálódott” –, viszont kiadói vezető pozíciójában, társadalmi kapcsolatuként továbbra is számítottak segítségére... Munkadossziéja legelső oldalain egyes ismerősei 1956 október-november-decemberi magatartásáról tájékoztatta tartótisztjét. Tapasztalt titkosszolgálati róka volt már ekkoriban, ezt egy későbbi, 1958 júniusi jelentése bizonyítja: itt az 1947-ben lefejezett Magyar Közösség diszkrétén tovább élő katonai, pedagógusi, irodalmi vonalainak és vidéki csoportjainak megfigyelésével kapcsolatban tesz javaslatokat, s közben utal arra, hogy kilenc évvel korábban „egy személy elfogásával kapcsolatban” lebukott, sokat így nem mozoghat e közegekben. Tehát már 1949-ben állambiztonsági szolgálatban állt... ”

Íme, „Juhász Lajos” jelentése 1958. június 17-éről, amikor a kivégzés másnapján a Hungária kávéházban találkozott Tornai József fiatal költővel, aki akkoriban civil foglalkozása szerint a Csepel Autógyár tisztviselője:

„Nagy Imréék sorsa mindenkit megdöbbentett. Ma hajnalban erre az iszonyú közleményre ébredt az ország. Ahogy a reggeli vidám zene helyett a fenyegető közleményt olvasta be a rádió, egészen szokatlan és ijesztő volt. Az üzemben is mindenütt meg kellett hallgatni. A d. e. folyamán már nyilván megjelentek a megfigyelők a munkások és tisztviselők között, hogy „hangulatjelentéseket” szolgáltatassanak. De nagyjából már ismerik ezeket a személyeket, és mindenki óvatosan hallgat. Az újságírók semmi esetre sem irigylésre méltók, hogy most majd hetekig erről kell cik-

kezniük. Amerre ő járt ma délelőtt, gyárban és városban, mindenütt megdöbbenést, meglepetést, félelmet észlelt. Nyilván ez is volt a cél: a végső megfélemlítés, a könyörtelenség kimutatása. S az ügy kihatásai is beláthatatlanok. Az egész ország életét újra s végleg el fogja borítani a félelem.

[...] Persze, ha meakulpáltak volna, akkor is kivégezték volna őket. Mindenesetre figyelemre méltó, hogy vétkességük be nem ismerését a hivatalos közlemény sem hallgatta el. Ez a közlemény páriát ritkító megfogalmazásban. Már a formákra sem vigyáznak, azzal sem törődtek, hogy a törvényesség látszatát megmutassák. Nincs megjelölve a tárgyalás helye, időpontja; a közleményt senki alá nem írta, kegyetlen tárgyilagossággal sorolják fel a hivatalos szöveget.

[...] Minden bizonnyal az irodalmi életben is az új sztálinizmus érvényesül majd: előírásos pártirodalom. Egyéni kezdeményezések, formai kísérletek, csoportosulások mind veszélyesek lehetnek. [...] A Nagy Imre-per kapcsán most azokra is ráhúzhatják a vizes lepedőt, akiket eddig békében hagytak. Könnyen lehet, hogy Illyésre is sor kerül.

Állítólag őszre meg akarják csinálni az új Írószövetséget, hűségnyilatkozatra kényszerített írók bekapcsolásával.”

A II. világháború utáni újságírás hosszú évtizedeinek jellegzetes, „mindenütt jelen lévő” figurája volt a kissé köpcös, kissé mindig elhanyagolt öltözetű, mindenkor szivarhamus Antal Gábor, aki ott van a *Magyar Nemzet* napilap újraindulásánál 1945. május elsején – belső munkatársként... (Emlékeit közzé teszi, még mindig belső munkatársként az újság jubileumi emlékkönyvében, 1938-1988.) Am nemcsak a cikkírásban friss, de a politikai tájékozódásban nemkülönben. Egyik közeli barátja, régebbi iskolatársa valósággal kipofozza a frissen indult politikai pártokhoz tartozásának dokumentumait: egyszerre négy demokratikus párt nevére szóló tagsága könyve hull ki kabátzsebéből...

A *Titkos írás* szerzőjének gyorsfényképét idézzük: „Antal Gábort huszonnégy éves korában, 1946-ban szervezte be Zoltán Imre államvédelmi főhadnagy, terhelő adatok alapján. 1955 februárjában kiállított hatos kartonja nem igazít el arról, miféle bűn rejtőzhet a terhelő adatok mögött. 1957 februárjától 1964 májusáig „Dávid”, illetve „Dávid Máttyás” fedőnéven foglalkoztatták a

BM különböző részlegei, irodalmi, színházi, sajtó, esetenként izraelita hitközségi vonalon – erre predesztinálta műveltsége, érdeklődési és kapcsolati köre. Szorgalmas és elkötelezett újságíró és ügynök volt, de hírszerzői lehetőségeit is hatékonyságát idővel lerontották egzisztenciális és egészségügyi problémái. Háromkötetnyi Munka-dossziéját 1964. májusában zárta le Vásárhelyi György, a BM III/III-5-a alosztályának őrnagya.”

Antal Gábor portréja Ungvári Tamásról:

„1959 novemberében „Dávid Máttyás” jelentette: azt tanácsolta a *Magyar Nemzet* kulturális rovatát vezető Komlós Jánosnak, foglalkoztassa Devecseri Gábort, Somlyó Györgyöt és Ungvári Tamást, de ne adjon nekik túl nagy kifutást, mert „tehetséges, de különösen cinikus fráterek”. Aztán két gépelt oldalon ismertette Ungvári pályafutását. Leírta, milyen embernek tartja, miket mondanak róla, s kisebbfajta bibliográfia keretében felsorolta fontosabb munkáit, munkahelyeit, munkakapcsolatait. Kiemelte, hogy már egyetemistaként bekerült a *Csillag* szerkesztőségébe: szerinte ezt ifjúkorához képest nagy műveltsége – no meg mestere, Füst Milán befolyása – mellett annak köszönhető, hogy cinikusan alkalmazkodott „az akkoriban uralkodó, képmutató és túlzó »vonalassághoz«”. Az ügynök szerint „nagypolgári vonásokat (dekadencia, stb.)” magára öltő Ungvári igazodott a *Csillag* körüli népi körökhöz (jóban volt például Urbán Ernővel), hatott rá az ottani marxista szellem (Király István, Pándi Pál, Szabolcsi Miklós), de 1956. októberében „karrierista szívet” megpróbált „az ellenforradalomhoz sodródni”. A jelentés szerint ez azért nem sikerült neki látványosan, mert főleg Kiss Károly költő köreiben ÁVH-ügynök hírért keltették (ehhez nem fűzött megjegyzést a tartótiszt).

A konszolidáció időszakában „szép csendesen” folytatta könyvkiadói munkáját, klasszikusok kötetait szerkesztette, színdarabokat fordított, rádiós és televíziós műsorokban szerepelt, félállásban dolgozott az egyetemen és a *Magyar Nemzetnél*. A jelentés szerint írásait gyakran „üzleti szempontok” diktálják, egekbe dicséri azokat, akiktől valami viszonzást, megbízást remél; jóban van Hermann Istvánnal, Szinetár Miklóssal, Vas Istvánnal, Karinthy Ferencsel, Illés Endrével.”

Ungvári Tamás személye már jó ideje „képpen volt” a titkosszolgálatnál.

A *Titkos írás* szerzője, Szőnyi Tamás szerint:

„Ungvári ekkoriban zajló felolgozásához 1960. októberében és decemberében „Fekete Gyula” (Czapkó József, az akkor még a Nemzeti Színházhoz tartozó Katona József Színház titkára) azzal járult hozzá, hogy leírta: a több nyelvet kiválóan beszélő, *élelmes és erőszakos* irodalmár külföldi buletinéből tájékozik a sikerdarabok felől, s ha valamiben fantáziát lát, levélben gyorsan megkéri a fordítói jogot, amint megkapja, kiadót keres, s ha ez is megvan, valamelyik színháznál leköti a darab előadását. Ilyen levelezés előzte meg Max Frisch darabjának Görgey Gáborral közös átültetését is, sőt a szerzőt vendégül is látta – Takács Tibor hadnagy érdekesnek találta a módszert, ahogy Ungvári elsőbbséget szerez a darabok jogaihoz.”

A „Cég” – azaz a titkosszolgálat olyanaira kedvére valónak találta ezt a „bonyolult egyszerű” manőverezést, hogy Ungvári Tamásra szabadították a „Borisz” nevezetű „titkos szolgát”.

A fedőnév az irodalomtörténész Nagy Pétert takarta. A neves színész házaspárnak, a Nemzeti Színház kiváló művészeinek, Nagy Adorjának és Szabados Piroskának volt a fia Nagy Péter. Pályája fényesen indult, már a háború alatt kikerült a genfi egyetemre, hogy felkészülhessen az életre. 1945 után a külügyminisztériumba került, majd több könyvkiadónál főszerkesztő, később egyetemi tanár, a Nemzeti Színház igazgatója. Kikerül újra nyugatra is: a Sorbonne vendégprofesszora és az Egyesült Nemzetek Szervezete kulturális központjának, a Párizsi székhelyű UNESCO-nak a magyar nagykövete. Nagy Pétert titkos külügyminisztériumi megbízatásként már 1948 elején Kairóba küldték, hogy közreműködjön annak a Csomoki Viktor nagykövetnek, Tildy Zoltán köztársasági elnök vejének hazacsalogatásához, aki ellen konstrukciós per készült, s 1948 Karácsonya előtt ki is végezték.

Térjünk vissza „Borisz” belügyi megbízatásához:

„1960 októberében „Borisz” arról számolt be, hogy miután őt, azaz Nagy Pétert csoportvezetőnek nevezték ki az Irodalomtörténeti Intézetbe, Ungvári Tamás „*elkezdett körülötte nyüzsgögni és nyalni*”: közös fordításra próbálta rábíjni azzal a nem titkolt szándékkal, hogy a produkció bemutatása után már ne írasson rossz kritikát a Petőfi

Színházról.” Nagy Péter egy „jó munkástémájú zenés komédiát” javasolt, amit már le is fordított, de Ungvári elhárította, mondván, munkás témáért valutát nem adnak, azt csak Keletről hoznak be, Nyugatról meg csak „*polgári, görlös, revűs*” darabokat. Gál Ferenc főhadnagy ebből általános következtetést vont le: „*A színházak vonalán van egy tudatos nézet, amely elsősorban a nyugati, polgári világnézetet tükröző darabok bemutatását szorgalmazza, míg a Szovjetunióból és a népi demokratikus országokból olyan darabok behozatalát szorgalmazzák, amelyek a könnyű, felszínes, de látványos esetleg már Nyugaton sikert befutott darabok mellett nem bírják a versenyt. Ezt a nézetet világosan és egyértelműen kifejtette Ungvári Tamás.*” A tartótiszt utasította „Borisz”, építsen ki szoros kapcsolatot vele, ismerje meg még alaposabban e témába vágó nézeteit.”

„Ungvári a polgári nézetek és sznob magatartás tipikus képviselője” – jelentette „Borisz”.

A „titkos dalárda” harmadik tagja jó ismerősöm, mivel kollégák voltunk a Petőfi Irodalmi Múzeumban (PIM). Róla önéletrajzi könyvemben (*Képtelen kor krónikása*, 2008) így írtam:

„Feltűnt előttünk, hogy a Hangtár egyik munkatársa furcsán viselkedik. Egyik oldalon titkolózik, sűrű homály fedi bizonyos munkáit, szobájába zárkózik –, más vonatkozásban pedig állandóan kérdéseivel áraszt el bennünket, jelenlegi és múltbeli élettevékenységünk szinte minden mozzanatára kíváncsi. Amúgy – ha e két, ellentétesnek látszó tulajdonságától eltekintünk, igazi népi figura, góbésan tréfálkodik, rébuszokban bővelkedő anekdotákkal traktál bennünket, különösen, ha iszik. Mert ő aktív alkoholistának számít, vagy enyhébben fogalmazva, kedélyes borbarát. Már aki akkor kedélyes, ha boros-pohár van a kezében s ekkor, tehát sűrűn, akár el is altatja gyanúinkat.

Az 1990-es történelmi fordulat után erre is – mint sok másra, ha nem is mindenre –, fény derült. Valódi nevét nem tudtam, így a III./III-as „véd-nevét” említem: ő volt a Sziklai Barna, a titkos szolgálatok PIM-be beépített (egyik...) sziklája.

Fő „célszemélye” az irodalomtörténész Vezér Erzsébet volt, aki a PIM hangtárát a semmiből létrehozta, s mint kiderült azóta, fontos nemzeti intézménynek vetette meg alapjait.

Mit jelentett róla Sziklai Barna? Vezér Erzsébet munkatársait „...*politikailag züllett, emberileg hitvány, bár eszes, s mindenre felhasználható, irányítható kalandorokból...*” válogatta össze. S az én nevem szerepelt elsőként, majd **Eörsi István**, a költő Horgas Béla felesége, Levendel Júlia és Kenedi János következett.

Jó néhány iratot sikerült e jelentések-ből átnézni. Kiderült, hogy vagy írásba foglalta megfigyeléseit – megismertem jellegzetes kézírását – vagy pedig az Astoria Szálló presszója volt a „fedett hely”, ahol találkozott tartótisztjével. Ám ekkor a titkos Állambiztonsági alkalmazott fogalmazott, így nem lehet tudni, hogy nem nyomta meg még erősebbre az írógép billentyűit, mint amit Sziklai Barna a feketekávé (vagy konyak is járt hozzá?) elfogyasztása közben szavakban elpengetett? Hiszen a tartótisztnek is akkor járt dicséret vagy akár előreléptetés, ha Vezér Erzsébet ténylegesen egy ellenforradalmi darázfészket üzemeltet, állami pénzen a PIM-ben”.

A *Titkos írás* szerzője ezt a jellemzést adta „Sziklai Barnáról”, aki Szekeres László irodalomtörténésszel azonos:

„Sziklai Barna, azaz Szekeres László irodalomtörténészt 1957 májusában, harminc éves korában, a szegedi egyetem bölcsészkarának tanársegédjeként, „*ellenforradalmi*” kategóriában, úgy mond „*hazafias*” alapon szervezte be Molnár István százados. Jelentéseiben többnyire „*értékes, felhasználható*” adatokkal szolgált, főleg egyetemi kollégáiról. 1956-os aktivitása miatt mégis elküldték munkahelyéről. Budapestre, az Irodalomtörténeti Intézethez került státuszon kívüli állásba, foglalkoztatását a BM II/5-f alosztály vette át. 1958 augusztusától főként az intézet belső életéről, a szakmai munkáról, a személyi mozgásokról, az itt dolgozókról jelentett, később ugyanezt tette a Petőfi Irodalmi Múzeumban, s folyamatosan információval szolgált a népi-nemzeti platformon politizálva borozgató Kiss Ferencről. Utolsó jelentését 1987-ben adta, M-dosszióját 1988-ban zárták le. Kerek három évtizeden keresztül öt kötetet töltött meg ügynöki, informatóri, majd titkos megbízotti minőségében.”

„Sziklai Barna” beszámolója Illyés Gyula temetéséről:

„Renitens hang, gesztus nem volt tapasztalható, s így a tömeg néma kivárással tűrte, hogy a hivatalos műsornak megfelelően alakuljanak az események. Nagyon kevesen férték a sír közelébe, s

csendesen várokoztak a kíváncsiskodók is, hogy a népdalokat éneklő dalárdisták majdcsak befejezik „műsorukat”, s akkor lesz majd nézni és hallgatni való spon-tán megnyilatkozás. A kirendelt éneke-szek azonban olyan hosszú programot produkáltak, hogy valósággal elaltatták az érdeklődést, elfáradtak, elfásultak, s szétfoszlott a remélt ellenzéki felhang, elenyészett az érdeklődés, s – miután a központi műsoros énekesek sehogy sem akarták abbahagyni működésüket, egyre-másra újabb és újabb énekeket fedeztek fel és adtak elő, a legkitartób-bak figyelmét is lelohasztotta az idő. Szinte mindenki megegyezett abban, hogy a hivatalos rendezők szóhoz sem engedték az ellenőrizetlen (hazafiasko-dó-ellenzékieskedő) búcsúztatásokat és gyász-tüntetéseket.

Jóval a temetés előtt felvetődött a nagy kérdés: ki lesz Illyés Gyula utóda. A közvélemény Csoóri Sándornak, a hivatalosak Juhász Ferencnek nyújtot-ták át látatlanban a „stafétabotot”. Megegyezésre nem jutván, a felsőbbtség megtiltotta, hogy Csoóri is szerepeljen – mint utód és követő – a búcsúbeszédet elmondók között. Kézenfekvőnek kívánczozott, hogy az utódok és a hatá-ron kívüli magyarok nevében egy személyben búcsúzzon Sütő András. Sokak szemében visszatetszést keltett, hogy Juhász Ferenc – az „igazi” jogutódlás illusztrálásaként – Flórával (Illyés Gyula feleségével) együtt kelt útra a gyászko-csiban. Furcsának – sokan ízléstelennek – tartották ezt a (kissé bizarr) gesztust.

A halál okaként, pontosabban köz-vetlen előidézőjeként, sokan emlegetik Bori Imre cikkét, amely Illyés Gyulát fogadatlan prókátornak tekinti, mert olyan (a határon kívül) magyarok érde-kében is szót emel, akikhez neki – ilyen megfogalmazásban – nincs köze. Egy ideig takargatták ezt az elfogult (és igaz-ságtalan) nyilatkozatot, de végül is elju-tott hozzá, s annyira felidegesítette Bori, hogy lényegében többé már sem lel-kiekben, sem fizikálisán nem tudott talpra állni.”

Titkos seregszemle, pontosan, szépen...

A titok nyitját nem olyan nehéz kinyitni, mint ahogyan azt a tudatlan emberek gondolják.

Ellenkezőleg, az a szörnyű, milyen nehéz bezárni

Akutaga

Ne várja tőlünk az olvasó, hogy

Szőnyi Tamás szinte dzsungelnyi sűrű-ségű könyvének, a mintegy kétszáznyi embert felvonultató szereplőjét – akik-nek személyét, legalábbis a legfontosab-bakét javarészt név szerint feloldotta – felvonultassuk.

A *Titkos írás* című könyv 1956-tól 1990-ig tartó seregszemléje kezdődik a „rendteremtéssel” a fővárosban és vidé-ken, majd rendteremtés a népi írók szö-vevényes táborában. Közben kétes egzisztencialisták tűnnek fel a bemikro-fonozott kávéházakban, amelyet a pesti humor „irodalmi ÁVÉ-háznak” keresz-telt el... Végig veszélyesek a szamizdato-sok, a kéziratok versekkel jelentkező lázító költők, mint például Szentjóby Tamás: „*Művészet mindaz, ami tilos / Légy tilos!*” és társai, az underground író-tollas vitézei.

Akik József Attila örököseként a költő *Levegőt!* című versének szellemé-ben az „*Eszmélet*” elérhetetlen földje után áhítoznak. Csoportokba állnak, mint a *Kilencek*, Utassy József *Endre* versével: „*Lobogót, szentségtartót vinni / De jó is volna hinni, hinni! / Főlesküdni istenre, pártra / hátha megváltoznának, hátha! / Rámeredni, míg döng a dogma, / hatalmi hókuszpókuszokra. / Végül csalód-ni, pórul jární. / S a szent bibliát földhöz vágni.*”

Megjelennek az ellenzéki „kiütkeres-sők”, akik a munkásosztály sorsáról írnak szigorú szemmel (Darabér), vagy felvázolnak egy utópisztikus jövőhöz vezető stratégiát (lásd a könyv *Az értel-miség útja az osztálybörtönhöz* fejezetét). Jelentkeznek történeteikkel *Magyarország új felfedezői*. Mozgolódik az áhított új világ után a láncait szaggat-ni kész társadalom: „*Lágyulás / gerinchen / agyban / kicsiben / nagyban*” (Nagy Gáspár: Kőrlep-lépcső)

A *Titkos írás* szerzője az *Állambiztonsá-gi Szolgálatok Történeti Levéltárában* foly-tatott szívós kutatómunkája során fel-dolgozott úgynevezett A (azaz összefog-laló, háttéranyagokat összesítő) *dosszié-ka*; tekintélyes vastagságú *Beszervezési dossziéka*t („Ac/z/él Gábor”-tól „Újságí-ró”-ig), *Kutató dossziéka*t, amelyeket szervezési célból tanulmányozott személyekről vezettek („Edmond Wright”-től Rónai Mihály Andrásig); *Munka-dossziéka*t tucatjait a hálózati személyek jelentéseivel („Adácsi Jenő”-től „Zóna”-ig); a „tekintélyt sugárzó” *Objektum-dossziéka*t (mint „Aláírók”; „Anarchisták”; „Árulók”; „Dower” – angliai magyar emigráció; „Ellenállók”; „Fekete Hollók”; „Hungaricus”;

„Izgága”; „Lidi” – azaz Krassó György; „Próféták”; „Repülő Egyetem”; „Salom”; „Trianon”; „Amerikai magyar emigrá-ció”; „Vörös Csillag Traktorgyár” és a többi).

Nem kevésbé jelenthettek izgal-makat a nyilvánosság ajtaját is nyitoga-tó kutató számára a *Vizsgálati-dossziék*, amelyekben egy-egy ügy bizalmas és/vagy nyílt nyomozásának, esetleg bírósági anyagának dokumentumait fűz-ték egybe (közel harmincat) Balaskó Jenőől Zsigmond Gyula és társaiig.

Legközelebb azokról a „bozótharco-sokról” szólunk a *Titkos írás* kötet kap-csán, akiket a kádárista titkosszolgálat határokon innen és túl megfigyelt ille-tőleg beszervezett Kolozsvártól és Pozsonytól kezdve Párizsig és Londonig.

Az olvasó a dokumentumok átolvasá-sa-át tanulmányozása során elképedhet, megütközhet, elcsodálkozhat, egy-egy feltárt „titkos” név felbukkanásakor – ám kíváncsiak lehetünk az öt esztendeig kásahegyeket átvizsgáló szerző vélemé-nyére:

„Ez a könyv sajátos adalékokkal egé-szíti ki több mint három évtized irodal-mi eseménytörténetét, de nem tesz kísérletet a XX. századi magyar irodalom teljesítményeinek újraértékelésére. A titkosszolgálati papírokból kihüvelyez-hető ismeretanyag azonban óhatatlanul esztétikai kérdéseket is felvet az etikaiak mellett. Mindenekelőtt azon szerzők műveivel kapcsolatban, akik hosszabb-rövidebb ideig, készségesen vagy vona-kodva, szűkszavúan vagy pletykás részle-tességgel, ártó szándék nélkül vagy rosszindulatúan, tényekhez ragaszkodva vagy hetet-havat összehordva, szóban vagy írásban információkat adtak bará-taikról, közömbös ismerőseikről, vélt vagy valós ellenségeikről. Miként olvas-suk és értékeliük mostantól fogva az ő szépirodalmi, irodalomtörténeti vagy kritikai szövegeiket, interjúikat, vissza-emlékezéseiket? Olvasásuk közben el tudunk-e vonatkoztatni – egyáltalán: szükséges-e elvonatkoztatnunk – attól, hogy árulók lettek? Mit tartsunk róluk – s mindazokról, akik bevonták őket e sötét játszamába?”

Ezekre a kérdésekre kinek-kinek önmagában kell választ találnia...”